

ГІСТОРЫЯ

7. НГАБ. Фонд. 1430. – Воп. 1. – С. 49 010. Спісак лиц, допушчэнных к леченню і ухаживанню за больнымі і раненымі воінамі в ніжшлелуоуіх лазаретах, располженных в г. Полоцке. 1914 г.
8. НГАБ. Фонд. 1430. – оп. 1. – С. 49 040. Спісак вучаей і сестёр милосердия лазарета Его Величества Князя Олега Константиновича. 1915 г. л. 160-162 аб., л. 164.
9. НГАБ. Фонд. 1430. – Воп. 1. – С. 49 160. Отношение начальника окружного военно-санитарного управления № 28396 от 2.08.1915 г. об аресте владельца кожевенного завода в г. Полоцке Пинхуса Ильмера за антисанитарное содержание завода.
10. НГАБ. Фонд. 1430. – Воп. 1. – С. 49 285. Рапорт коменданта г. Полоцка № 2186 от 21.08.1915 г. л. 34.
11. НГАБ. Фонд. 1430. – Воп. 1. – С. 49 349. – Письмо-обращение квартиросъёмщиков г. Полоцка к витебскому губернатору. 1915 г.
12. НГАБ. Фонд. 1430. – Воп. 1. – С. 49 515. Доклад Полоцкой городской Думы от 15.01.1915 г.
13. НГАБ. – Фонд. 1430. – Воп. 1. – С. 49 555. Письмо начальника военно-окружного санитарного управления Двинского военного округа от 10.07.1915 г.
14. НГАБ. – Фонд. 1430. – Воп. 1. – С. 49 556. Спісак находящихся в Витебской губернии лазаретов для больных и раненых воинов.
15. НГАБ. Фонд. 1430. – Воп. 1. – С. 49 797. Прошение Полоцкого местного комитета Российского общества Красного Креста, состоящего под высочайшим покровительством Её императорского Величества Государыни императрицы Александры Фёдоровны № 1292 от 27 декабря 1915 г.
16. НГАБ. Фонд. 1430. – Воп. 1. – С. 49 835. Спісак лиц, состоящих на службе по устройству беженцев Северо-Западного фронта. 1915 г.
17. НГАБ. Фонд. 1430. – Воп. 1. – С. 53 822. Циркуляр № 320 от 31.08.1915 г. из канцелярии Витебского губернатора.
18. НГАБ. Фонд. 2416. – Воп. 1. – С. 20. Отчёт о деятельности народных училищ Виленского учебного округа за 1916 г.
19. НГАБ. Фонд. 2515. – Воп. 1. – С. 207. Письмо Начальнику 26 тылового эвакуационного пункта в г. Полоцке доктору по заразным болезням Фальку о подготовке гигиенической выставки передвижной медицины.
20. НГАБ. Фонд. 2515. – Воп. 1. – С. 236. Протокол заседания объединённого Полоцкого Уездного Врачебно-Санитарного Совета от 3.09.1917 г.
21. НГАБ. Фонд. 2564. – Воп. 1. – С. 95. Письмо из департамента земледелия от 3.02.1916 г.
22. НГАБ. Фонд. 2564. – Воп. 1. – С. 175. Рапорт делопроизводителя школьным отделом У.С. Гайковича от 29.07.1918 г.
23. НГАБ. Фонд. 2671. – Воп. 1. – С. 120. Акт педагогического совета Полоцкого 1-го высшего начального училища о передаче здания под лазарет «Всероссийского союза городов». 1916 г.
24. Памяць : гіст.-дакум. хроніка Полацка / рэд. кал.: Г.П. Пашкоў (гал. рэд.) [і інш.]; маст. Э. Э. Жакевіч. – Мінск : БелЭн, 2002. – 900 с., іл.
25. Памяць : гіст.-дакум. хроніка Полацкага раёна / рэд. Л.М. Базулька, Г. П. Берліна, Р. І. Маслоўскі. – Мінск : Вышэйшая школа, 1999. – 700 с., іл.
26. Смольянинов, М.М. Мобилизованные и добровольцы. Дружины государственного ополчения белорусских губерний в годы Первой мировой войны / М.М. Смольянинов // Беларуская думка. – 2014. – № 1. – С. 89 – 94.

УДК 94 (476) "15"

**ГЕРБАВАЯ ПЯЧАТКА ПОЛАЦКАГА БАЯРЫНА ІВАНА МІТРАПОЛІ
(ГЕНЕАЛАГІЧНА-СФРАГІСТЫЧНЫ НАРЫС)**

канд. гіст. навук, дац. В.У. ГАЛУБОВІЧ
Гродзенскі дзяржаўны аграрны ўніверсітэт, Гродна

Патэнцыял дапаможных гістарычных навук у айчынной гістарыяграфіі запатрабаваны толькі часткова. Між тым, выкарыстоўваючы метады, напрыклад, сфрагістыкі і генеалогіі, можна атрымаць новыя навуковыя вынікі. У дадзеным артыкуле абагульнены і прааналізаваны звесткі пра ўплывовага ў другой траціне XVI ст. прадстаўніка полацкага баярства Івана Ігнацьевіча Мітраполі. На аснове гістарычна-генеалагічнага і сфрагістычнага аналізу зроблены высновы адносна маёмаснага, сацыяльнага і сямейнага стану І.І. Мітраполі, яго магчымых нашчадкаў, дадзена аўтарская інтэрпрэтацыя элементаў пячаткі полацкага баярына.

Для кожнай эпохі ўласціва свая культура сімвалаў, у якіх не толькі заключаліся сэнсы, зразумелыя іх сучасніку, але таксама кадзіраваліся і трансляваліся ў будучыню пэўныя стратэгіі. Сімволіка мінулых эпох – гэта своеасаблівы генакод, інфармацыйнае пасланне, якое дазваляе зразумець, хто былі тыя людзі,

што жылі да нас, больш таго, якімі яны хацелі выглядаць у вачах нашчадкаў. Без разумення сэнсу такіх пасланняў немагчыма паўнавартасна рэканструяваць мінулае, асабліва, калі гэта датычыцца так званых традыцыйных грамадстваў. Асаблівую ролю ў даследаванні сімволікі мінулага выконвае такі накірунак гістарычных штудыяў, як сфрагістыка. Як асобная гістарычная дысцыпліна, навука пра пячаткі, вельмі падобна да археалогіі, асабліва ў метадалагічным сэнсе, паколькі аб'ектам яе вывучэння з'яўляюцца матэрыяльныя аб'екты альбо іх адлюстраванне. Сфрагістычны аналіз залежыць ад канкрэтных артэфактаў, іх сімволікі і зместа. Пячатка дае падставы для далейшага пошуку інфармацыі пра яе ўладальніка і эпоху, калі яна была створана.

Уласна дадзенае даследаванне таксама інспіравана знаходкай адбітка пячаткі, што належыць полацкаму баярыну Івану Мітраполі, асабе надзвычай каларытнай для XVI ст., каб заставацца ў цяні гісторыі (Мал. 1.).

Іван Мітраполі быў сынам (не адзіным, бо другога звалі Міхаіл) полацкага архіепіскапа Іосіфа (1513/1514 – 1522 гг.), пазнейшага мітрапаліта Кіеўскага, Галіцкага і ўсёй Русі – Іосіфа III (1522 – 1534 гг.) [1, 63-64]. Іосіф, у міру Ігнаці, належаў да полацкага баярства, а падставай для гэтага былі ўладанні на Сушы, якія ён атрымаў не ў спадчыну, а набыў. Тая акалічнасць, што ў яго былі грошы, але не было родавай маёмасці, адчыняе пэўныя перспектывы для гіпатэтычных развагаў, але не больш.

Іосіф быў адным з першых полацкіх архіепіскапаў, якія пад уплывам тагачаснай моды пачалі размяшчаць на ўладычых пячатках асабістыя гербавыя знакі. На адбітку яго пячаткі на лісце ад 23 снежня 1515 г. была змешчана геральдычная тарча з клейнавай выявай і надпісам у атаку: “ВЛ(а)Д(ы)КА П(о)Л(о)ЦКН(й) Н В(у)Т(е)БС(кий) Н МСТ(у)СЛ(а)В(с)К(ий)” [2]. Гербавая пячатка Ігнація несумненна была доказам яго шляхетнага паходжання.

Ад патроніма да прозвішча? Адна з першых згадак пра сына полацкага епіскапа адносіцца да 1528 г. У “*Перанісе войска Вялікага Княства Літоўскага 1528 года*” Іван Ігнацьевіч сустракаецца ў ліку баяраў як “*Ивань, митрополей сын*”, без пазначэння іншых родавых імёнаў [3, с. 155].

Такая форма іменавання вылучала Івана сярод іншых полацкіх баяр, але цяжка сказаць, была яна прадуктам справаводчай практыкі альбо ўласна вынікам жадання Івана падкрэсліць свой статус. Усё гаворыць за тое, што Іван Ігнацьевіч быў асобай ганарлівай. Не выключана, што нагаданне пра статус бацькі неяк гарантавала знешнюю адзнаку яго асабістага аўтарытэту.

Заўвагі варта яшчэ адна акалічнасць. Як у “*Перанісе 1528 г.*” [3, с. 155], так і ў першых двух згадках (24.V.1534 г. і 15.XII.1534 г.) у справах Полацкага гродскага суда, апублікаваных у “*Беларускім архіве*”, да імя Івана дадавалася ўдакладненне “*митрополей сын*”, чым падкрэслівалася яго паходжанне і ідэнтыфікацыя, а з 1535 г. у дакументах гродскага суда фіксацыя яго асобы набывае іншую форму – “*пан Иван Митрополь*”, “*за паномъ Ивановъ Митропольемъ*” [4, с. 249, 254, 264, 290]. Цяжка ў дадзеным выпадку быць катэгарычным, але, здаецца, што гэтая змена не была выпадковай і абумоўлівалася смерцю бацькі Івана Ігнацьевіча – мітрапаліта Іосіфа III у 1534 г. [1, с. 64]. Пасля 1535 г. імя па бацьку Івана, якое раней утваралася ад назвы яго пасады, трансфармавалася ў трэці кампанент іменавання і набыла форму сталага прозвішча, хаця і пазней яго называлі “*митропольимъ сыном*” [5, с. 2].

Маёмасны і сацыяльны стан. Паводле дадзеных “*Пераніса 1528 г.*”, Іван Ігнацьевіч не належаў да найбольш матэрыяльна забяспечанай часткі полацкага грамадства. З сваіх ўладанняў ён выстаўляў толькі пяць коней [3, с. 155], што дазваляе далучыць яго да ліку толькі так званых дробных землеўладальнікаў, якія валодалі ў сярэднім чатырма дзясяткамі “*дымоў*” [6, с. 71]. Больш дэталёва маёмасны стан гэтага баярына дазваляе акрэсліць “*Полацкая рэвізія 1552 г.*”. Праз амаль чвэрць стагоддзя Іван Ігнацьевіч з сваіх уладанняў выстаўляў “*ку службе земской два кони*” [7, с. 140]. Увогуле скарачэнне памераў службы было, на думку В. Вароніна, вынікам змяншэння ўрадам больш чым у два разы нормаў выстаўлення вершнікаў [6, с. 70]. З улікам апошняга, маёмасны стан Івана Ігнацьевіча, на першы погляд, сапраўды пагоршыўся, бо ў рэальнасці колькасць сялянскіх гаспадарак, якія яму падпарадкоўваліся, зменшылася на 1/5. Аднак, магчыма, сітуацыя не была крытычнай, бо частку сваёй маёмасці Іван Ігнацьевіч заклаў. Так, яго ўладанне Мурагі трымаў “*в заставе*” Фронца Каспаравіч Радзімінскі, а Утужцы, з якіх выстаўляўся адзін конь, знаходзіліся ў карыстанні тагачаснага намесніка полацкага Паўла Казіцкага [7, с. 124, 144].

Мал. 1. Адбітак пячаткі полацкага епіскапа Іосіфа, 1515 г. ДГАЛат. Ф. 673. Воп. 4. Скр. 19. Спр. 80. Арк. 1.

ГІСТОРЫЯ

Уладанні Івана Мітраполі, з якіх ён уласна выконваў службу, размяшчаліся ў Полацкім ваяводстве на Сушы, Ухвіцы і Братні, пры гэтым цэнтральны двор з пашняй быў у Сушы, дзе жылі яго путныя слугі. Сярод залежных ад Івана Ігнацьевіча людзей былі таксама агароднікі і млынар. Колькасць вольных дымоў ва ўладаннях дасягала 27. З іх на панскі двор ішоў кожны чацверты сноп, выконваліся талокі ды выплочваліся замкавым слугам грошы за перавоз. Маёмасць гэтая перайшла да Івана па спадчыне ад бацькі. З уласнага набутку баярына згадваюцца землі Буцькаўшчына і Земцаўшчызна, якія былі вызвалены ад падаткаў Жыгімонта Старым [7, с. 139-140].

З сваёй маёмасці (Буцькаўшчыны, Жораўцаў, Сушына ды Ухвіцаў) Іван Мітраполі быў абавязаны ўтрымліваць у належным стане тры **гародні**, якія з'яўляліся часткай замкавых умацаванняў Полацка [7, с. 5 – 7].

Сацыяльны статус. Ужо з 1530-х гадоў сын мітрапаліта становіцца дастаткова заўважнай асобай у грамадскім жыцці Полаччыны. Іван Ігнацьевіч выступаў у гэты час у якасці сведкі па справах, якія разглядаліся полацкім гродскім судом, а таксама ўдзельнічаў у працы так званых соймаў, г.зн. прадстаўнічых сходаў, на якія прыбывалі *“наны боіары землі Полоцкое”*, для абмеркавання найбольш істотных для лакальнага грамадства праблем [4, с. 249, 253-254]. Аўтарытэт сына мітрапаліта быў дастаткова высокі, калі яго запрашалі на зацвярджэнне здзелак паміж прадстаўнікамі мясцовай эліты. Добрыя адносіны былі ў яго як з полацкім архіепіскапам Сямёнам (1535 – каля 1550 г.), так і з князямі Лукомскімі [8]. Пра ўменне арыентавацца на тых, хто быў бліжэй да ўлады, сведчыць невыпадковы выбар асобаў, якім Іван Ігнацьевіч заклаў свае маёнткі: *пратэжэ полацкага ваяводы Станіслава Давойны паляк Радзімінскі* [9, с. 37] і *полацкі намеснік Казіцкі!*

Сям'я. Звесткі пра сямейны стан Івана Ігнацьевіча маюць адценне скандальнасці, пры гэтым не лакальнага, а больш высокага парадку. Справа ў тым, што ўцягнутымі ў яго прыватныя справы на пэўным этапе былі вельмі ўплывовыя асобы. Вядома імя яго першай жонкі, якой да 1542 г. была баярыня Таміла Гітаўтаўна. Пражыў Іван Ігнацьевіч з ёй *“боліш ніжэжлі осмнадцать годовъ”* [5, с. 2], але шлюб гэты не вытрымаў выпрабаванняў часу. Афіцыйны развод адбыўся ў 1542 г., а фармальнай падставай для гэтага быў банальны гвалт у адносінах да жанчыны. Паводле Тамілы, муж *“многокротъ ее збиваль и мордерства великии кромъ ее винности над нею чиниль”* [5, с. 2]. На гэтай падставе яна звярнулася са скаргай да полацкага архіепіскапа Сямёна, каб той улагодзіў адносіны паміж супругамі ды прымусіў Івана Ігнацьевіча жыць з ёй *“водле обычая закону малженского”*. Але ў вызначаны час, замест разгляду праблемы архіепіскап *“нет ведома въ который обычай, не podle обычаю хрестыянского и не podle правиль святыхъ отецъ закону вашого Греческого, ее разлучиль, а дей тому Ивану другую жону, сестричну свою власную, поняти дозволил”* [5, с. 2]. Адбыцца такое магло толькі пры ўмове наяўнасці асабістых дамоўленасцяў паміж вядомым сваімі махінацыямі архіепіскапам [10, с. 363] і сынам мітрапаліта. На гэтым гісторыя не скончылася, паколькі ў хуткім часе па разводзе Іван проста выгнаў Тамілу з дому і пакінуў сабе ўсю маёмасць, якую яна некалі ўнесла ў іх супольную гаспадарку. На чацверты год тулянняў *“по людемъ”* Таміла нарэшце знайшла магчымасць звярнуцца да вялікага князя Жыгімонта Аўгуста, які пайшоў насустрач баярыні і адрасаваў 9 снежня 1545 г. адмысловы загад Кіеўскаму мітрапаліту Макарыю разабрацца ў справе аб *“незаконным”* разлучэнні [5, с. 2]. На жаль, не вядома, як на гэта адрэагаваў мітрапаліт.

З гэтага таксама вынікае некалькі акалічнасцяў, датычных як самога Івана, так і яго бацькі. Па-першае, Іван Ігнацьевіч у сталым узросце паквапіўся на сваю пляменніцу, і, такім чынам, апусціўся да банальнага *крывазмяшальніцтва*. Магчыма, пляменніца і была галоўнай прычынай гвалтоўных паводзінаў сына мітрапаліта. Па-другое, высвятляецца тое, што ў мітрапаліта Іосіфа III, акрамя двух сыноў, была яшчэ і дачка, сястра Івана.

Сушынскія – нашчадкі Мітраполі? Такім чынам, Іван Мітраполі быў прынамсі двойчы жанаты, і, не выключана, што з першай жонкай у яго не было нашчадкаў па мужчынскай лініі. Па меншай меры, у рэвізіі 1552 г. ён выступае як манапольны падаткаплацельшчык. Крыху іншы расклад дае інфармацыя пра пляменніцу-жонку, ад якой у Івана таксама маглі быць дзеці. Інтрыга тут заключаецца ў тым, што яшчэ на прыканцы XIX ст. аматар полацкіх старажытнасцяў Вінцэнт Мянціцкі адзначыў, што ад *“Іосіфа Ігнатавіча”*, як ён памылкова назваў мітрапаліта, праз Івана Мітраполі пачынаецца род Сушынскіх [11, с. 154], прадстаўнікі якога на Полаччыне жылі да XIX ст. Паколькі ніякіх аргументаў на карысць гэтага ён не прывёў, то можна толькі здагадацца, на чым грунтаваліся яго высновы. Магчыма, Мянціцкі кіраваўся асабістымі матывамі, паколькі яго маці паходзіла з роду Сушынскіх [12, с. 18], як і нельга выключачь наяўнасць родавай легенды ў сям'і Сушынскіх пра іх пратапластаў. Дакументальныя крыніцы сапраўды даюць для гэтага пэўныя падставы.

Калі дапусціць, што дзеці ў Івана Ігнацьевіча з'явіліся пасля другога шлюбу ўжо ў 40-50-я гады XVI ст., то найбольш верагодным яго сынам быў *Апанас Іванавіч Сушынскі*, вядомы па згадках у 1593 г.,

а як уладальнік *Сушына* ў 1615 г. [13, с. 469; 14, с. 192]. Нашчадкамі Івана Ігнацьевіча быў і Андрэй Сушынін, уладальнік Ухвіцкага маёнтка, які належаў Мітраполі [14, с. 192]. Відавочна, што ў другой палове XVI ст. адбылася карэктыроўка прозвішча нашчадкаў Івана Мітраполі, якія сталі сябе называць ад галоўнага ўладання – Сушынскага двара. Не выключана, што і з прычыны розгаласу пра сямейныя авантуры Івана Ігнацьевіча.

Вядомыя Ян і Мікалай Сушынінскія, якія выдалі ў 1638 г. вольную свайму прыгоннаму селяніну [15, с. 235-236]. Калі прамыя нашчадкі Мітраполі былі праваслаўнымі, то ўладальнікі Сушына, якія жылі ў другой палове XVII ст., несумненна перайшлі ў каталіцтва. 13 лістапада 1660 г. Грыгоры Караль Сушынін атрымаў правы на Сушынінскія ўладанні па сваім стрыечным браце Яне Сушынінскім, здрадніку Рэчы Паспалітай [16, с. 254]. Калі гэта той самы Ян Сушынінскі, які ў 1661 г. прысутнічаў на полацкім сойміку [14, с. 192], то рэалізацыя такіх планаў не была магчымай. У другой палове XVII і XVIII ст. асобныя прадстаўнікі гэтага рода дараслі да атрымання павятовых пасадаў, няхай і тытулярных: падстоліі смаленскія Пётр Міхал (1690-1715 гг.) і Антоні (1765-1787 ? гг.) [17, с. 148, 156], полацкіі скарбнік ад 18 кастрычніка 1786 г. Пётр Францавіч [18]

Пячатка. Карыстацца асабістым знакам, у тым ліку пячаткай, у Полацку маглі прадстаўнікі розных сацыяльных груп: князі, мяшчане, баяры, путныя слугі, святары [19]. Звесткі пра пячаткі полацкіх баяраў паходзяць з XV ст.: вядомы адбітак пячатак Корсакаў і Радковічаў [19, с. 143], але ў цэлым з-за абмежаванай крынічнай базы кожны адбітак пячаткі варта лічыць унікальным. Да іх ліку трэба аднесці і адбітак пячаткі Івана Ігнацьевіча Мітраполі, які захаваўся на акце продажу архіепіскапам полацкім Сяменам маёнтка Жэрына князю Андрэю Лукомскаму 17 верасня 1541 г. [8] (Мал. 2.).

Гербавая пячатка Івана Мітраполі складаецца з двух элементаў: ініцыялаў і выявы герба. Ініцыяльная частка мае выгляд літараў, якія перадаюць імя з той адметнасцю, што пры любым варыянце прачытання відавочна памылка майстра. Калі чытаць імя Іван злева направа, то пасля літары *Іжэ* павінна быць *Ведзі*, але замест яе відаць *Ёр*. Яшчэ менш сэнсу пры такім парадку чытання ў лігатуры з літар *Аз* і *Наш*, над якімі лунае цітло. З іншага боку, нават калі дапусціць, што надпіс выкананы з аптычнай памылкай і трэба імя чытаць справа налева, то ўсё роўна застаецца недарэчнасць у парадку размяшчэння літары *Ёр*, якая апынулася перад *Іжэ*: “**НЪА(В)Н**”. Магчыма, што залатар, які вырабіў пячатку, не быў абазнаны ў кірыліцы, альбо не меў адпаведнай кваліфікацыі. Тым не менш, вартае ўвагі жаданне Івана Мітраполі мець пячатку менавіта з кірылічнымі літарамі.

Больш пытанняў выклікае другі элемент пячаткі. Гербавая выява размешчана на рэнесанснай тарчы і ўяўляе перакрыжаваную два разы стралу вастрыём дагары. Такі сімвал можа быць па-рознаму праінтэрпрэтаваны. Калі прыняць тлумачэнні Аляксандра Вярыгі-Дарэўскага, то такі знак з’яўляецца нічым іншым, як формай крыжа з насаджаным зверху наканечнікам ды адносіцца да ліку ўласна *русінскіх пячаткавых знакаў* [20, с. 16]. Пры такой версіі абраны І. Мітраполі герб цалкам пасаваў да ініцыялаў, а зашыфраваны ў ім крыж мусіў падкрэсліваць сувязь уладальніка з праваслаўнай царквой. Згодна з іншай гістарыяграфічнай традыцыяй, дадзены герб мае польскае паходжанне і звычайна называецца “*Ліс*”, а пачатак экспансіі “*Ліса*” ў Вялікім Княстве Літоўскім адносіцца да часоў Гарадзельскай дамовы 1413 г., калі яго прыняў троцкі кашталян Сунігайла [21, с. 148]. Хаця гэтая традыцыя і звязвае распаўсюджванне “*Ліса*” з асобай Сунігайлы, тым не менш, фактам застаецца распаўсюджванасць у ВКЛ гербаў на аснове розных варыянтаў выявы *стралы* як да, так і пасля 1413 г. [22, р. 429]. У XVI ст. гэтым сімвалам карысталіся прадстаўнікі як ўплывовых родаў (Сапегі, князі Свірскія), так разнастайная драбнота [23, с. 57-58, 63, 72]. На першы погляд, польскі “*Ліс*” сапраўды не вельмі спалучаецца з кірылічнымі ініцыяламі, калі не ўлічваць іншыя кантэксты. Справа ў тым, што Іван Мітраполі, напэўна сам з’яўляўся аўтарам гербавай выявы на пячатцы, і гэта не супярэчыць ні таму, што ён быў сынам мітрапаліта, ні таму, што ў яго бацькі, полацкага архіепіскапа, быў уласны герб, які ён змяшчаў нават на ўладычных пячатках! Іосіф-Ігнаці карыстаўся досыць адметным клейнавым гербам, які ўзыходзіць да мясцовай русінскай традыцыі, якая захавалася на Полаччыне да XVIII ст. [24, с. 20-21, 24] Асновай для герба Іосіфа-Ігнаці з’яўляўся клейнавы знак **W**, які быў вядомы палачанам: мадыфікацыяй такога сімвала карыстаўся ў 1545 г. полацкі баярын Нікіфар Іванавіч [23, с. 61]. Але чаму

Мал. 2. Адбітак пячаткі Івана Мітраполі
Перамалёўка Аляксея Шаланды, паводле:
НГАБ. Ф. 1324.В.1.Спр. 13. Арк. 9.
Памер: шырыня 14 мм, вышыня 16 мм

ГІСТОРЫЯ

перакрыжаваную стралу, альбо “*Ліса*” абірае Іван? Адказ на гэтае пытанне ў межах “польскай” традыцыі можа быць патлумачаны жаданнем Івана Мітраполі мець больш статусны герб, пазнавальны не толькі ў мясцовым русінскім асяродзі, але і на ўзроўні ўладнай эліты ВКЛ, магчыма, тых жа Сапегаў.

Мал. 3. Герб “Сушыньскі”
Паводле В. Каяловіча

Парадокс усёй гісторыі з Іванам Ігнацьевічам заключаецца ў тым, што ні яго прозвішча, ні гербавыя вынаходніцтвы не зацікавілі яго нашчадкаў. Калі Сушыньскія сапраўды нейкім чынам звязаны з Мітраполім, то гэтая сувязь слаба адбілася на іх гербе. Па звестках Віюка Каяловіча, у першай палове XVII ст. аселяў ў Полацкім ваяводстве прадстаўнікі роду карысталіся ўласным гербам “*Сушыньскі*”, альбо “Дубіна”, які складаўся з дзвюх перакрываючых стрэлаў на падкове [21, s. 330; 20, с. 17]. Пэўная пераемнасць з “*Лісам*” на гербе Івана Мітраполі прысутнічае праз выкарыстанне стрэлаў, але яшчэ больш відавочна жаданне Сушыньскіх мець родавы сімвал, адпаведны гербавай модзе свайго часу (Мал. 3.).

Пячатка Івана Мітраполі з’яўляецца каштоўнай крыніцай як для разумення яго постаці, так і аналізу тэндэнцый эвалюцыі сацыякультурнай арыентацыі полацкага баярства ў XVI ст. Паходжанне, маёмасны і сацыяльны статус, пэўныя звесткі пра асабістае жыццё дазваляюць казаць, што Іван Ігнацьевіч не толькі быў вымушаны, але і свядома імкнуўся прыстасоўвацца да павеваў часу. Гербавая выява на пячатцы І. Мітраполі з’яўлялася шматсэнсоўнай невыпадкова. Гэта была амбітная дэкларацыя прыналежнасці да шляхецкай эліты, заява, якую Мітраполі здолеў рэалізаваць толькі часткова.

Сфрагістыка і геральдыка Ігнація, Івана і іх нашчадкаў Сушыньскіх дэманструюць адсутнасць пераемнасці, што можна патлумачыць рознымі задачамі, якія стаялі перад іх уладальнікамі: для Ігнація, уладыкі, важна было аформіць па геральдычнай модзе свой родавы клейнавы знак пры атрыманні высокай царкоўнай пасады; для Івана далучэнне да “*Ліса*” падкрэслівала яго шляхецкі статус, а не толькі яго паходжанне як сына мітрапаліта, што да Сушыньскіх, то іх герб павінен быў засведчыць не толькі прыналежнасць да шляхецкага стану, але і вылучыць іх род у ім, падкрэсліць іх адметнасць і мясцовае паходжанне.

ЛІТАРАТУРА

1. Варонін, В. Полацкія архіепіскапы першай паловы XVI ст. (біяграфічныя матэрыялы) / В. Варонін // *Silva rerum nova*. Штудыі ў гонар 70-годдзя Георгія Я. Галенчанкі. – Вільня, 2006. – С. 60-67.
2. Дзяржаўны гістарычны архіў Латвіі. Фонд 673. – Воп. 4. – Скрынка 19. – Спр.80. – Арк.1.
3. Перапіс войска Вялікага княства Літоўскага 1528 года. Метрыка Вялікага княства Літоўскага. Кн. 523. Кн. Публічных спраў 1. – Мінск: Бел. навука, 2003. – 444 с.
4. Беларускі архіў: У 3 т. / Інстытут Беларускае культуры. Адрэзненне гуманітарных навук. Археаграфічная камісія. Менск, 1927-1930. – Том другі. (XV-XVI ст.). / Прадм.З. Даўгяла. – Менск, 1928. – L+344 с.
5. Акты, относящиеся к истории Западной России, собранные и изданные Археографической комиссией. – Т. 3: 1544-1587. – СПб.: Типография Эд. Праца, 1848. – 356 с.
6. Варонін, В. Сацыяльна-эканамічнае і палітычнае развіццё Полацкага ваяводства ў першай палове XVI стагоддзя: дыс. ... канд. гіст. навук / В. Варонін. – Мінск: БДУ, 2000. – 109 с.
7. Полоцкая ревизия 1552 года / Ред. И.И. Лаппо. – М.: Унив. Тип., 1905. – 257 с.
8. Нацыянальны гістарычны архіў Беларусі. – Ф. 1324. – В.1. – Спр. 13. – Арк. 8-9.
9. Радаман, А. Ваяводскія і павятовыя земскія ўраднікі польскага паходжання ў Вялікім Княстве Літоўскім у 2-й палове XVI ст. / А. Радаман // На шляху да праўды: Матэрыялы VIII Міжнар. навук. канф. “Шлях да ўзаемнасці” (Белавежа, 15-17 чэрв. 2000 г.) і “Круглага стала” “Ідэя беларускасці і ідэя польскасці на мяжы тысячагоддзяў: да вызначэння паняццяў” (Мінск, 6-7 верасня 2006 г.). – Мн., 2001. – С. 35-44.
10. Судебная книга витебского воеводы, господарского маршалка, волковыского и оболецкого державцы М.В. Ключко. 1533-1540. (Литовская метрика. Книга № 228. Книга судебных дел № 9). – М.: Наука, 2008. – 525 с.
11. Mienicki, W. Krótka wiadomość o najdawniejszej rewizji województwa Połockiego // *Wiadomości Numizmatyczno-Archeologiczne*. – 1894. – № 1-2. – S. 151-155.
12. Баўтовіч, М.М. Спадчына Мянціцкіх / М.М. Баўтовіч // Гісторыя і археалогія Полацка і Полацкай зямлі: матэрыялы VI Міжнароднай навуковай канферэнцыі (1-3 лістапада 2012 г.): у 2 ч. Ч. 1. – Полацк: НППКМЗ, 2013. – С. 17 – 40.
13. Историко-юридические материалы, извлеченные из актовых книг губерний Витебской и Могилевской. – Вып. 22. – Витебск: Типо-Литография Г.А. Малкина, 1891. – X+501+XXXVII с.

14. Историко-юридические материалы, извлеченные из актовых книг губерний Витебской и Могилевской. – Вып. 25. – Витебск: Типо-Литография Г.А. Малкина, 1894. – IV+508+XII с.
15. Историко-юридические материалы, извлеченные из актовых книг губерний Витебской и Могилевской. – Вып. 28. – Витебск: Типо-Литография Г.А. Малкина, 1900. – XVI+356+167 с.
16. Metryka Litewska: księga wpisów 131. – Warszawa: „DiG”: Instytut Historii PAN 2001. – 532 s.
17. Urzędnicy Wielkiego Księstwa Litewskiego. Spisy. T.IV. Ziemia Smoleńska i województwo Smoleńskie XIV-XVIII wiek. Spisy. Opracowali H. Lulewicz, A. Rachuba, P.P. Romaniuk. – Warszawa: Wydawnictwo DiG, 2003. – 412 s.
18. Расійскі дзяржаўны гістарычны архіў у Санкт-Пецярбургу. – Ф. 1343. – Воп.51. – Спр. 11. – Арк. 9.
19. Хорошкевич, А.Л. Печати полоцких грамот XIV-XV вв. / А.Л. Хорошкевич // Вспомогательные исторические дисциплины. – Вып. IV. – Л., 1972. – С. 128 – 146.
20. Вярэга-Дароўскі, А. Рускія пячаткавыя знакі. Геральдычныя тлумачэнні / А. Вярэга-Дароўскі // Спадчына. – 1992. – № 5. – С. 5 – 18.
21. Kojalowicz, W. W. Herbarz rycerstwa W. X. Litewskiego tak zwany Compendium czyli o klejnotach albo herbach których familie stanu rycerskiego w prowincjach Wielkiego Księstwa Litewskiego zażywają. – Kraków: W Drukarni "Czasu" Fr. Kluczyckiego i spółki, 1897. – 527 s.
22. 1413 m. Horodlės aktai=Akty Horodelskie z 1413 roku: dokumentai ir tyrinėjimai. – Vilnius: Lietuvos istorijos instituto leidykla, 2013. – 544 p.
23. Цітоў, А. Пячаткі старажытнай Беларусі: Нарысы сфрагістыкі / А. Цітоў. – Мінск: Полымя, 1993. – 239 с.
24. Цітоў, А. Беларуская прыватная геральдыка / А. Цітоў // Спадчына. – 1995. – № 3. – С. 18-26.

УДК 379/85"1920/1941"

ТУРЫСТЫЧНЫ РУХ У БРАСЛАЎСКІМ ПАВЕЦЕ Ў МІЖВАЕННЫ ЧАС (1921 – 1939 гг.)

У.А. ГАНСКИ

Полацкі дзяржаўны ўніверсітэт, Наваполацк

Даследуецца станаўленне і развіццё заходнебеларускага міжваеннага турызму на прыкладзе асобнай тэрытарыяльнай адзінкі – Браслаўскага павета; разглядаецца агульнае інстытуцыянальнае асяроддзе развіцця турызму ў Заходняй Беларусі ў часы II Рэчы Паспалітай; аналізуецца турысцка-рэкрэацыйны патэнцыял павета і шляхі яго рэалізацыі ў міжваенны час; прыводзіцца апісанне асноўных пешаходных і водных турыстычных маршрутаў краю і інш.

Зараджэнне турыстычнага руху на тэрыторыі Заходняй Беларусі асобныя спецыялісты адносяць да пачатку 1920-х гг., калі пры дырэкцыі грамадскіх работ была ўведзена пасада рэферэнтаў па пытаннях турызму (1924 г.), а праз год пры ваяводскіх управах створаны ваяводскія турыстычныя камісіі. Урад сумесна з існуючымі турысцка-краязнаўчымі арганізацыямі на працягу ўсяго міжваеннага перыяду спрабаваў папулярызаваць турыстычны рух, выкарыстоўваючы для гэтага розныя формы і метады прапаганды. Паколькі турызм быў адным з асноўных сродкаў каланізацыі, паланізацыі і інтэграцыі беларускіх зямель у склад II Рэчы Паспалітай, то на беларускіх землях яго прапаганда і папулярызацыя вялася больш актыўна, чым у іншых рэгіёнах краіны.

Найбольш рэзультатыўнай была праца Дэпартамента турызму Міністэрства грамадскіх работ у галіне выдавецтва літаратуры турыстычнага характару. У прыватнасці, у 1919 – 1924 гг. быў выдадзены шматтомны турыстычны даведнік пад агульнай рэдакцыяй М. Арловіча. У адным з яго тамоў быў раздзел, прысвечаны турыстычным аб'ектам «Паўночна-ўсходняй Польшчы». Гэта быў першы турыстычны даведнік па даследуемым рэгіёне. У ім прыводзілася інфармацыя аб гісторыі, культуры, насельніцтве краю, а таксама дэталёва апісваліся турыстычныя маршруты з указаннем раскладу руху транспарту, устаноў размяшчэння і харчавання [4, с. 52].

Акрамя агульнадзяржаўных устаноў, якія кіравалі развіццём турыстычнай сферы ў разглядаемым рэгіёне, існавалі і мясцовыя органы кіравання. Да іх адносяцца ўстановы, якія дзейнічалі непасрэдна на тэрыторыі заходнебеларускіх ваяводстваў, і сфера іх уплыву абмяжоўвалася толькі тэрыторыяй пэўнага ваяводства. 3 сакавіка 1924 г. Міністэрства грамадскіх работ выдала распараджэнне аб стварэнні дэпартаментаў турызму ў ваяводствах. Дадзеныя структурныя адзінкі планавалася стварыць па ўзоры агульнадзяржаўнага Дэпартамента турызму, які ўзначальваў М. Арловіч, а таксама непасрэдна падпарадкаваць яму. Варта адзначыць, што як такога дэпартамента турызму пры ваяводскім упраўленні ў Вільні, як і ў большасці іншых ваяводстваў, створана не было. Толькі пры дырэкцыі грамадскіх работ у